

Suomen kirjastoseura ry

Lausunto 12.1.2021

Asia: Suomen kirjastoseuran lausunto koskien hallituksen esitystä HE 245/2020 vp laiksi tartuntatautilain muuttamisesta ja väliaikaisesta muuttamisesta

Eduskunnan sivistysvaliokunnalle

Suomen kirjastoseura kiittää sivistysvaliokuntaa mahdollisuudesta kertoa näkemyksemme tartuntatautilakiin ehdotetuista muutoksista.

Kuten lakiesityksessä todetaan, koronaepidemian leviämisen ehkäisemiseksi keväällä 2020 toteutetut rajoitustoimenpiteet johtivat siihen, että taide- ja kulttuurialan toiminta pysähtyi pääosin kokonaan.

Alalle koituneiden taloudellisten menetysten lisäksi sulkujen vaikutukset ihmisten hyvinvointiin olivat suuret. Julkisten tilojen, kuten kirjastojen sulkemiset perustuivat keväällä aluehallintovirastojen suosituksiin, joilla ei ollut oikeudellista velvoittavuutta.

Kunnissa suositukset koettiin velvoittavina ja usein haluttiin toimia terveys edellä. Monet sulkupäätökset olivat valitettavasti äärimmäisen hätiköityjä. Niillä oli laajoja vaikutuksia ihmisten hyvinvointiin ja ne loukkasivat sivistyksellisiä perusoikeuksia.

Kevään 2020 kirjastosulkujen vaikutukset

Selvitimme kyselytutkimuksella yli kaksi kuukautta kestäneiden kirjastosulkujen vaikutuksia. Tutkimukseen vastasi 1143 ihmistä ja sen toteutti Kantar TNS meidän toimeksiannostamme.

Puolet suomalaisista oli sitä mieltä, että kirjastojen sulkemisella oli kielteisiä vaikutuksia ihmisten elämään. Kahdeksan prosenttia piti vaikutuksia erittäin negatiivisina ja 43 prosenttia melko negatiivisina.

Suurin yksittäinen negatiivinen asia oli se, ettei suljetusta kirjastosta voinut lainata kirjoja tai muuta luettavaa. Kirjojen lainaamisen lisäksi vastaajat jäivät kaipaamaan paikkaa, jossa viettää aikaa, josta voi hakea tietoa tai opiskelumateriaalia ja jossa käyttää tietokonetta tai lukea lehtiä.

Lisäksi joka kolmas opiskelija kertoi kirjastojen sulkemisen hankaloittaneen opiskelua.

Kun kirjastot suljettiin, ne pyrkivät palvelemaan asiakkaita e-kirjoilla ja verkkopalveluilla. Nämä palvelut eivät kuitenkaan tavoittaneet kaikkia kansalaisia yhdenvertaisesti kuntien erilaisten henkilöstötilanteiden tai resurssien takia.

Myös Kantarin tutkimuksessa tuli esille, että vain 10 % suomalaisista oli käyttänyt kirjastojen e-kirjoja hieman enemmän kuin ennen sulkua.

Tilanne nyt ja lakiesityksen vaikutukset kuntien kirjastoihin

Tällä hetkellä pääosa Suomen yleisistä kirjastoista palvelee asiakkaita rajatulla palvelulla. Kirjastoissa on pääsääntöisesti mahdollista välttää lähikontakteja ja asioida turvallisesti.

Lakiesityksen kohdassa 58 c § mainitut toimenpiteet ovat nyt jo käytössä kuntien kirjastoissa. Se vastaa käytössä olevaa toimintamallia turvallisesta asiointista eri palveluissa eli käsihygienian noudattamista, erilaisia turvaohjeita mm. etäisyyksistä ja tilojen tehostettua siivousta.

Loppuvuodesta 2020 lanseerattu pika-asiointi kirjastoissa perustuu siihen, että asiakas noutaa varaukset tai valitsee luettavaa helposti saatavilla olevista teemahyllyistä. Kirjastoissa on käytössä kulkureittien suunnittelu, etäisyysoasteet ja ahtaiden tilojen sulkeminen.

Myös tietokoneiden ja tulostinten käyttömahdollisuus on järjestetty turvallisesti osassa kirjastoja ja sen pitää olla mahdollista myös jatkossa. Näin turvataan esimerkiksi yhteiskunnan heikoimmassa asemassa olevien mahdollisuus hoitaa itsenäisesti asioitaan netissä.

Jos jo toteutetut toimenpiteet eivät riitä, kunta tai aluehallintovirasto voisi tehdä päätöksen tiukemmista rajoituksista, enintään kuukauden ajaksi kerrallaan.

Esityksessä todetaan:

”Päätöksestä on käytävä ilmi, että toimija voi toteuttaa velvoitteensa asiakasmäärää rajoittamalla, asiakaspaikka- tai tilajärjestelyin taikka muulla toimintansa erityispiirteet huomioon ottavalla tavalla. Päätöksessä on lisäksi selostettava, mitä yleisölle avoimilla ja rajatun asiakas- tai osallistujapiirin oleskeluun tarkoitetuilla tiloilla sekä lähikontaktilla tarkoitetaan.”

Tämän toteutuminen käytännössä vaatii sitä, että toimintaa rajoittavat toimenpiteet käydään ensin läpi toiminnan toteuttajan kanssa, jotta päätökset ovat perusteltuja ja sisältävät edellä mainitut asiat.

Edellä mainitut rajoitukset ja päätökset eivät esityksen mukaan saa estää oikeutta lakisääteisiin palveluihin. Tämä on tärkeä muotoilu ja kuntien kirjastojen kannalta hyvä kehitys. Kirjastojen sulkeminen on äärimmäinen toimenpide ja sen käyttöönottoon tulee olla korkea kynnyks.

Yleisistä kirjastoista annetussa laissa (1492/2016) säädetään kunnille velvollisuus ylläpitää itse tai yhteistoiminnassa muiden kuntien kanssa yleisiä kirjastoja taikka järjestää alueellaan muulla tavoin kirjastotoimintaa, jotta muun muassa väestön yhdenvertainen mahdollisuus osallistua sivistys- ja kulttuurielämään tulisi turvatuksi. Lain 10 § mukaan yleisen kirjaston tulee olla kaikkien käytettävissä ja saavutettavissa.

Laki kohtelee eri tavalla eri palveluja

Lakiesityksen kohdassa 58 g § Tilojen väliaikainen sulkeminen asiakkailta ja osallistujilta covid-19-epidemian leviämisen estämiseksi mainitut sulkemistoimenpiteet koskevat ainoastaan tiloja, joissa olisi erityinen mahdollisuus merkittävien tartuntaketjujen syntymiselle (mm. liikunta- ja urheilutilat).

Esityksen mukaan nämä tilat voitaisiin sulkea enintään kahdeksi viikoksi kerrallaan.

Epäselväksi jää tämän kohdan suhde nykyiseen tartuntalain kohtaan 58 §, jonka mukaan julkisia tiloja voidaan sulkea enintään yhden kuukauden ajaksi.

Emme pidä lain päätavoitteen eli tartuntatautien leviämisen estämisen kannalta tarkoituksenmukaisena, että esimerkiksi kirjastoa koskeva sulkemispäätös voidaan tehdä kerrallaan enintään kuukaudeksi ja vaikkapa kuntosalia koskeva päätös enintään kahdeksi viikoksi.

Esityksen yhteiskunnalliset vaikutukset

Esityksen yhteiskunnallisten vaikutusten arvioinnissa tulisi kiinnittää huomiota myös sivistyksellisten perusoikeuksien toteutumiseen. Kappaleessa ”Vaikutukset kansalaisten asemaan ja sosiaaliset vaikutukset” kuvataan sitä, miten karanteeni voi johtaa ihmisen toimintakyvyn nopeaan laskuun, jos liikunnasta ei huolehdi.

Lisäksi täytyy tuoda esiin eristyksissä elämisen vaikutukset henkiseen hyvinvointiin ja kestävyteen kriisitilanteissa. Yhteiskunnan palveluista tärkeä on myös itsensä kehittäminen, joka on perustuslaillinen oikeus.

Perustuslain mukaan julkisen vallan on turvattava jokaiselle yhtäläinen mahdollisuus kehittää itseään varattomuuden sitä estämättä (16.2 §). Kaikille saavutettavissa oleva kirjastolaitos toteuttaa tätä oikeutta käytännössä.

Kirjastopalveluihin tehtävät rajoitukset vaikuttavat merkittävästi moniin ihmisiin ja esimerkiksi lasten ja nuorten hyvinvointiin.

Kantar TNS:n kirjastosulkuja koskevassa kyselytutkimuksessa havaittiin myös, että kirjastojen sulut vähensivät lukemista erityisesti alle 20 000 euroa vuodessa ansaitsevien keskuudessa.

Suomen kirjastoseura ry:n puolesta,

Rauha Maarno
toiminnanjohtaja
puh. 044 7481801, rauha.maarno@fla.fi

Suomen kirjastoseura on järjestö, joka edistää kirjastojen asemaa. Jäsenemme ovat kirjastojen ammattilaisia ja kirjastojen ystäviä.